

TÜRKİYE’DE PERİPATETİK TOPLULUKLAR: JENERİK TERİMLER VE ÖZ ETNİK KATEGORİZASYON BİÇİMLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Egemen YILGÜR*

Özet

Geçimlerini çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumu üzerinden sağlayan, mekânsal hareketlilik seviyesi yüksek ve şu veya bu ölçüde endogamik gruplar olan peripatetik topluluklar dışarıdan bakanlar tarafından çok çeşitli jenerik terimler kullanılarak tasnif edilmişlerdir. Bu makalede Balkan, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında Teberler, Romanlar, Domlar, Lomlar gibi peripatetik grupları tanımlamak için kullanılan “Kıpti”, “Çingene”, “Poşa”, “Mıtrb”, “Abdal” gibi jenerik terimler, söz konusu peripatetik grupların öz etnik kategorizasyonları ile dinamik bir etkileşim içerisinde ele alınarak tartışma konusu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peripatetik gruplar, “Kıpti”, “Çingene”, “Poşa”, “Mıtrb”, “Abdal”, Roman çalışmaları

PERIPATETIC GROUPS IN TURKEY: GENERIC TERMS AND THE SELF-DENOMINATION FORMS

Abstract

Peripatetic groups who are endogamic in different levels, subsist on providing services and craft production and have a high level of spatial mobility have been classified under various generic terms by the outsiders. In this paper, the generic terms like “Kıpti”, “Çingene”, “Bosha”, “Abdal”, “Mıtrb” used to denote peripatetic groups like Tebers, Roma, Doms, Loms in Balkans, Anatolia and Mesopotamia are discussed with a perspective that let us consider them as in a dynamic interaction with the self-ethnic categorization of each peripatetic group.

Keywords: Peripatetic groups, “Kıpti”, “Çingene”, “Bosha”, “Mıtrb”, “Abdal”, Romani Studies

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlayan peripatetik kavramsallaştırması, büyük ölçüde endogamik ve temel geçim stratejileri olan zanaat ve hizmet sunumu için

---

* Bu çalışmanın ve aynı süreçte yoğunlaştığım bir dizi metnin hazırlanması için ihtiyaç duyduğum zaman ve koşullara ulaşmamı, bana gösterdiği nezaket ve anlayışla mümkün kılan rektörüm Sayın **Prof. Dr. Esra Hatipoğlu**’na samimi bir teşekkürü borç biliyorum.

* Nişantaşı Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi.
egemen.yilgur@nisantasi.edu.tr

müşteri toplulukları arasında mevsimlik yer değiştirmeler gerçekleştiren toplumsal birimleri karşılamaktadır (Rao, 1986: 153 ve Rao, 2004: 170). Peripatetik kavramsallaştırmasını ortaya atan Berland’a göre yerleşik ya da çoban göçebe toplulukların kendi kaynaklarıyla sürekli bir biçimde sunumunu gerçekleştiremeyecekleri zanaat ve hizmetlere dönük ihtiyaç peripatetik toplulukların varlık sebebini teşkil etmektedir (Berland, 1986: 1-3).

Sanayi ve kapitalist ilişkilerin gelişmesi ile birlikte geleneksel mesleklerinin işlevsizleşmesi peripatetik toplulukların içinde yaşadıkları toplumlarda kendi zanaat ve hizmet ürünlerine dönük talebin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak daha ziyade kent nüfusunun bir parçası haline gelen peripatetik topluluklar, kent ekonomisinin boşluklarında tutunmalarına olanak veren bir toplumsal örgütlenme formuna göre uyarlanmışlardır. Tipik peripatetik toplumsal organizasyon biçimi ve geçim stratejilerinden kopan bu grupların geç-peripatetik olarak sınıflandırılması yerinde bir tavır olacaktır (Yılgür, 2014: 67-143).

Türkiye sınırları içerisinde yer alan her idari bölgede peripatetik kökenli topluluklar yaşamaktadır. Bunların pek az bir kısmı geleneksel toplumsal örgütlenmeleri ve ekonomik etkinliklerini sürdürürken büyük bölümü geç-peripatetik topluluklar haline gelmişlerdir. Söz konusu peripatetik kökenli grupların bazıları Romanlar örneğinde olduğu gibi kendilerine ait bağımsız bir dil, özgün bir kültür ve grup bilincine sahip olan öz-bilinçli topluluklar olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Türkiye’de yaşayan kimi peripatetik gruplar bağımsız bir dile sahip değildir, kendilerine ait çeşitli dil ve yerel ağızlardan derlenmiş gizli kelime dağarcıklarını, kapalı grup içi iletişime ihtiyaç duyduklarında kullanırlar. Özellikle bu ikinci kategoriye mensup peripatetik gruplar kendilerini bağımsız bir grup olarak tanımlamamaya daha yatkındır ve içinde yaşadıkları bölgede çoğunluk konumundaki etnik ya da dinsel kümelerin söylem ve adlandırma biçimlerini benimseme eğilimini taşırlar.

Kimi peripatetik topluluklar kendi toplumsal varlıklarını Roman, Lom, Dom, Teber, Geygel gibi etnik kategorizasyonlar üzerinden ortaya koymaktadırlar. Bu gruplar dışarıdan bakanlar tarafından belirgin bir nüfus yoğunluğuna sahip oldukları bölgelerde aynı coğrafyalarda marjinal bir pozisyonda da olsa varlıklarını sürdüren diğer peripatetik

topluluklarla birlikte bir dizi bölgesel jenerik terim¹ kullanılarak sınıflandırılırlar. Tarihi Mezopotamya coğrafyasında “Mıtrrb” ve “Gewende”, Kuzey Anadolu’da “Poşa”, Orta ve Doğu Anadolu’da “Abdal”, Trakya’da “Şopar” gibi jenerik adlandırmalar belirgin bir yaygınlığa sahiptir. “Çingene” ve “Kıpti” gibi adlandırmalar ise daha ziyade ulusal ölçekte peripatetik toplulukların dışarıdan tasnifinde kullanılmaktadır. Diğer taraftan jenerik terimler ve etnik kategorizasyonlar arasında her zaman kesin sınırlar bulunmamakta, bazen jenerik terimler etnik kategorizasyonlar haline gelebilmektedir. “Çingene” adlandırmasını etnik kategorizasyon olarak kullanan Lom, Teber ya da Roman grupları olduğu gibi “Roman” adlandırmasının bir jenerik terim olarak farklı peripatetik grupları sınıflandırmak için kullanıldığı durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Bu çalışmada günümüze kadar Türkiye coğrafyasında yaşamış farklı peripatetik topluluklarla ilgili etnografik / tarihsel verilerin ışığında peripatetik grupların dışarıdan tasnifinde kullanılan jenerik adlandırmaların ve öz tanımlamayla kurulan etnik kategorilerin etkileşimsel ve inşacı bir perspektiften ele alınması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede kendi toplumsal varlıklarını belirgin bir etnik kategorizasyon çerçevesinde ortaya koyan ve koymayan peripatetik gruplarla ilgili tarihsel ve etnografik bilgiler paylaşmakta, bölgesel ve ulusal jenerik terimlerin kullanım çeşitlilikleri bu veriler üzerinden ele alınmaktadır.

Makalede tartışma konusu yapılan verilere genellikle birincil tarihsel kaynaklar ya da etnografik çalışmalar temelinde hazırlanmış metinlerin taranması yoluyla ulaşılmış ve ham verilerin peripatetik konsepti çerçevesinde yeniden yapılandırılarak ele alınmasına gayret gösterilmiştir. Metinlerde paylaşılan empirik malzeme peripatetik konsepti ile uyumlu bir toplumsal var oluşun izlerini taşıdığı ölçüde içerdikleri veriler çalışmanın genel amacı çerçevesinde araçsallaştırılmış, diğer taraftan belirsizlik ya da olası çok anlamlılıklara da yeni araştırmacıların işini kolaylaştırmak amacıyla dikkat çekilmiştir.

1. Peripatetik Konsepti ve Jenerik Terim Kullanımının Genel Özellikleri

Berland peripatetik adlandırmasını kullanırken bahse konu toplumsal grupların pastoral

---

¹ Peripatetik konseptini geliştiren yazarlar “jenerik terim” adlandırması ile farklı etnik ve kültürel köklerden gelen peripatetik grupları tarif etmek için kullanılan ortak yerel ifade biçimlerini kast etmektedirler. Metnin kavramsal açıklamaların yer aldığı bölümünde konuyla ilgili daha detaylı bir açıklamaya yer verilmektedir.

göçebelerle olan farklılıklarının altını çizer. Hayvan sürüleri ile birlikte göç eden pastoral göçebeler kendi besinlerini üreten bir topluluk olarak ortaya çıkarlar. Buna karşılık peripatetik göçebeler büyük ölçüde bu imkândan yoksundurlar (1983: 19). Rao’ya göre “ideal tip” olarak peripatetik gruplar toprak ve hayvan sürülerinden yoksun olmalarıyla ilişkili olarak gıdalarını çeşitli zanaat ürünü ve hizmetleri sundukları tarımcı ve çoban göçebe topluluklardan almaktadırlar. Bu topluluklar arasında ekonomik amaçlı mevsimlik göçler gerçekleştirmeleri peripatetik toplulukları komşularından daha hareketli kılar (Rao, 1986: 153). Başka bir yerde Rao zengin bir etnografik / tarihsel empirik malzemenin analizi üzerinden peripatetik toplulukları şu veya bu ölçüde endogamik, geçimlerini esas olarak zanaat ve hizmet sunumu ile marjinal düzeyde avcılık, çobanlık ve balıkçılık gibi faaliyetlerden sağlayan hareketli topluluklar olarak tanımlamaktadır (Rao, 2004: 270). Ne var ki kapitalist ilişkilerin gelişimi ve sanayi ürünlerinin yaygınlaşması ile bağlantılı olarak peripatetik gruplar geleneksel ekonomik faaliyetlerini güncellemekte, daha ziyade kentsel ekonominin boşluklarında kendilerine yaşam alanları yaratarak geç-peripatetik gruplar haline gelmektedirler (Yılğür, 2016: 79-137).

Peripatetik topluluklar, peripatetik olmayanlar tarafından genellikle “şemsiye / jenerik” terimler kullanılarak tasnif edilmişlerdir. Avrupa sömürgeciliğinin farklı coğrafyaları kuşatması ile birlikte Anglosakson kıta sakinlerinin kendi peripatetik topluluklarını tasnif etmekte kullandığı “Gypsy” adlandırması büyük ölçüde evrensel bir nitelik kazanmıştır. “Geleneksel ekonomi” ve “hayatta kalma stratejileri” Avrupa’da “Gypsy” adlandırmasının muhatabı olan gruplarla benzeşen Güney Asya, Orta Doğu ve Orta Asya’nın yerel toplulukları bu şemsiyenin altına yerleştirilmişlerdir (Rao, 1995: 69). Diğer taraftan farklı kültürel kökenlerle ilişkilendirilebilecek peripatetik grupların söz konusu jenerik terimlerin yardımıyla tek bir kültürel tümlük biçiminde tahayyül edilmeleri Avrupa’ya özgü bir durum değildir (Rao, 1995: 69). Afganistan’da “Jat” ya da Afrika’da “Nyamakala” adlandırmaları peripatetik grupların dışarıdan tasnifinde kullanılan sözcüklerin tipik özelliklerini taşırlar (Rao, 1987: 7). Benzeri bir biçimde Pakistan’da aralarında Gogra, Jogi, Lohar, Mirasi ve Qalandarların yer aldığı 15 kadar farklı peripatetik topluluk “Paryatan” kategorisi altında ele alınmaktadır (Berland, 1987: 249). Suriye’de ve Orta Doğu coğrafyasının muhtelif bölgelerinde yaygın olan “Nawar” sözcüğü kendilerini Dom, Türkmen, Ekrad (Kürt) ve Abdal gibi öz etnik kategorizasyonlarla ifade eden farklı peripatetik topluluklara dönük bir adlandırma olarak

kullanılabilmektedir (Meyer, 2004: 74).

Türkiye’de peripatetik gruplar için yaygın bir biçimde kullanılan “Çingene” adlandırmasının peripatetik gruplara mensup bireyler tarafından çoğunlukla güçlü bir biçimde reddedilmesi günlük olarak sıklıkla deneyimlenebilen bir durumdur. Bu durum çok büyük ölçüde farklı coğrafyalarda yaşayan peripatetik grupların dışarıdan tasnifinde kullanılan jenerik terimler için de geçerli olmaktadır. Afganistan’da “Jat” olarak adlandırılan grupların yaşadığı bölgeleri ziyaret eden Rao buraların sakinlerinin kendilerinin hatalı bir şekilde “Jat” olarak isimlendirildikleri, gerçek “Jatların” ise başka yerlerde yaşadıkları şeklindeki yakınmalarıyla karşılaşır. Yazarın karşısına bu adlandırmayı kendisi için gönüllü bir biçimde kullanan hemen hiç kimse çıkmamıştır (Rao, 2004: 274). Zira söz konusu olan bir öz etnik kategorizasyon değil, önyargularla yüklenmiş negatif bir kategoridir. Doğal olarak hiç kimse bu kategoriye dahil edilmekten dolayı gurur duymamaktadır (Rao, 2004: 275). Benzeri bir durum Suriye, Filistin ve kısmen Mısır’da kullanılan “Nawar” jenerik terimi için de geçerlidir. Aynı zamanda hakaret anlamı da taşıyan sözcük güçlü bir biçimde peripatetik gruplara dönük bilindik klişelerle yüklenmiştir (Meyer, 2004: 71).

2. Balkan, Anadolu ve Mezopotamya Coğrafyasında Peripatetik Gruplar İçin Kullanılan Tarihsel Adlandırmalar

Kimi tarihsel kayıtlarda Bizans ve Osmanlı imparatorluklarında yaşayan peripatetik topluluklar için kullanılan jenerik terimlerin izlerine rastlamak mümkündür. Öte yandan son derece anlaşılır bir biçimde bu grupların öz adlandırmaları nadiren tarihi kayıtlara yansımaktadır. Jenerik terimler için tarihsel kayıtlardan hareketle oldukça uzun dönemli bir analiz yapma imkânı bulunsa da söz konusu olan öz etnik kategorizasyonlar için zorunlu olarak etnografik verilere dayanılması gerekmektedir.

Bizans İmparatorluğu’ndaki peripatetik gruplarla ilgili metinleri inceleyen 19. yüzyıl yazarları adları “köy-gezgini” anlamına gelen “Komodromoilerin” (κωμοδρόμοι) bakırcılık ve kuyumculuk gibi peripatetik gruplar arasında yaygın olan zanaatları icra ettiklerini dile getirmişlerdir (Groome, 1899: XXV). Aynı zamanda demircilik yapan ya da içlerinde demircilikle uğraşan alt kümeler bulunan “Komodromoi” topluluğu dönem dönem Bizans ordusu için demirciler olarak zorunlu hizmete tabi tutulmuşlardır

(Oikonomides, 2002: 1000). “Komodromoi” adlandırmasının ilk kullanım biçiminin spesifik bir peripatetik topluluğun öz etnik adlandırması olup olmadığının değerlendirilebilmesi için gerekli olgusal malzeme mevcut olmamakla birlikte bu sözcüğün zamanla jenerik bir terim haline geldiği anlaşılmaktadır. Öyle ki kelimenin birincil anlamı doğrudan doğruya metal işçiliğine herhangi bir gönderme yapmasa da zamanla demirci anlamına gelecek şekilde kullanılmaya başlayacaktır (Mahr, 1943: 17).

11. yüzyıla ait Bizans kayıtlarında imparator Constantine Monomachus'un (1042-55) av sahasını tehdit eden vahşi hayvanlardan kurtulmak için “Adsincani” adlı “büyücülüğü” ile meşhur bir halkla anlaştığı anlatılır. Adsincaniler zehirli etlerle hayvanları etkisiz hale getirmeyi başarırlar (Soulis, 1961: 145). Soulis Gürcü kayıtlarında “Adsincani” olarak geçen sözcüğün Yunanca “Ατσιγγανοί” (Atsingani) ya da “Ατζίγγανοί” (Adzingani) sözcüklerinin türevi olduğunu yazmaktadır. Yazara göre Türkçe’deki “Çingene”, İtalyanca “Zingari”, Fransızca “Tsiganes” ve Almanca “Zigeuner” sözcükleri aynı kelime ile bağlantılıdır (1961: 145). Yine 12. yüzyılda Kilise hukukçusu Theodor Balsamon'un kehanet iddiasında bulunan “Athinganilerle” ilgili pejoratif yanı ağır basan metinleri Bizans İmparatorluğu sınırlarında yaşayan bir peripatetik grubun / grupların dönemi siyasi ve dini otoritelerince algılanma biçimini işaret ediyor olabilir (Soulis, 1961: 146). Benzeri bir biçimde İstanbul Patriği 1. Athanasius da din adamlarına cemaatlerinin kâhin, ayııcı ve yılan oynatıcılarla haşır neşir olmalarını ve özellikle de Αδιγγάνους (Adinganos) adını verdiği “şeytani şeyler öğreten” kişilerin evlere girmelerini engellemeleri için uyarı metinleri kaleme almıştır (Soulis, 1961, 147). Bu örneklerde ilgili topluluğun muhtemel diğer peripatetik kümelerden ayrı olarak vurgulanması en azından bu aşamada jenerik terimin belli bir ölçüde spesifik bir gruba ya da gruplar kümesine gönderme yapmakta olduğuna işaret etmektedir.

13. yüzyıla ait tarihi kayıtlarda geçen Mısırlı akrobatlar grubu da tipik bir peripatetik topluluk olarak ele alınabilir. Bunlar çeşitli bölgeleri dolaşarak göz alıcı akrobasi gösterileri düzenlemektedirler. Bizanslılar bu gruba ve diğer bazı peripatetik topluluklara Mısır’ın yerli halkı Koptlara referansla Αίγύπτιοι (Egıpti) yani Mısırlı adını vermişlerdir (Soulis, 1961: 148-149). Soulis günümüzde Yunanca’da peripatetik gruplar için kullanılan sözcüklerden birisinin aynı coğrafi göndermeyi taşıyan Γύφτοι (Yıfti) sözcüğü oluşuna dikkat çeker. Yazar söz konusu durumun Anglosakson “Gypsy” sözcüğüne de ilham veren Mısır kökeni anlatısının yaygın kanının aksine Avrupa’da ortaya çıkmadığı

ve Bizans’ta da bilindiğini ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (1961: 148).

14. yüzyıla ait bir kaynakta geçen kimi başka ifadeler ise muhtemelen Bizans’ta yaşayan farklı bir peripatetik grubun varlığına işaret etmektedir. Kaynakta bunların elekçilik-kalburculuk yaptıklarından bahsedilmekte ve grup Κατζιβελος (Gadzivelos) adıyla anılmaktadır. Söz konusu metinlerde yer yer “Gadzivelos” ifadesinin yerine “Egıptinin” kullanılmış olması altı çizilmesi gereken bir durumdur (Soulis, 1961: 151). Anlaşıldığı kadarıyla “Egıpti” sözcüğü etimolojik köklerinden bağımsız olarak anlam genişlemesine uğrayarak farklı peripatetik grupları tanımlayan bir jenerik terime dönüşmektedir. 15. ve 16. yüzyıla ait metinlerdeki kullanımlar da bu durumu doğrulamaktadır (Soulis, 1961: 151).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde peripatetik toplulukları dışarıdan tanımlamakta kullanılan jenerik sözcükler büyük ölçüde Bizans İmparatorluğu’ndaki yerel kullanımlarla ilişkili gözükmektedir. “Egıpti” adlandırması pek az ses değişikliğine uğrayarak “Kıpti” şeklinde Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri ve peripatetik kökenli olmayan Müslüman Osmanlılar tarafından kullanıma sokulmuş olmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu dışında başka herhangi bir İslam ülkesinde sözcüğün genel olarak peripatetik grupları kapsayacak jenerik bir terim olarak kullanıldığını gösteren kayıtlara rastlanılmamış olması ilgili bağlamda Bizans-Osmanlı devamlılığını doğrular niteliktedir.

Bizans İmparatorluğu’nda peripatetik toplulukları tanımlamak için kullanılan bir diğer sözcük olan “Adsinganinin” Türkçe’de son derece yaygın bir kullanımı olan “Çingene” adlandırmasına kaynaklık ettiği yakın zamanlara kadar kabul gören bir düşünce olmuştur (Marushiakova ve Popov: 2001: 13). Buna karşılık bir Türk dilbilimci olan Hüseyin Yıldız “Çingene” sözcüğünün Orhun Kitabeleri’nde “yoksul” anlamında kullanılmış olan eski Türkçe “çigany” sözcüğü ile ilişkili olabileceğini ifade eder (Yıldız, 2007: 63). Benzeri bir biçimde Matras “Çingene” sözcüğünün eski Türkçe’de “alt-kast köleler” için kullanılan “cigan” sözcüğü ile bağlantılı olma olasılığının altını çizer. Aynı durum çeşitli Avrupa dillerinde kullanılmakta olan ve benzeri bir kökten türemiş gibi gözükten diğer sözcükler için de geçerli olabilir (Matras, 2011: 257-258). Yine çeşitli tarihlî kaynaklarda Türkmenler arasındaki “cigan” ve “sefil-garapçı” adı verilen gruplara yapılan atıflar oldukça ilgi çekicidir. Göçebe çoban toplumsal organizasyonun temel kaynaklarından yoksun oldukları anlaşılan bu insanlarla ilgili tarihi kaynakların peripatetik konseptinin

sunduğu analiz olanakları çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi oldukça yararlı olacaktır (Agacanov, 2010: 163).

“Kıpti” veya “Çingene” sözcüklerinin spesifik bir etnik gruptan ziyade genel olarak peripatetik grupları kapsayan jenerik terimler olarak kullanıldıklarını gösteren çeşitli arşiv belgeleri ve kayıtlar bulunmaktadır. Romanların nüfusça marjinal olduğu ve farklı peripatetik gruplara ev sahipliği yapan bölgelere ait “*Sivas eyaleti, Sivas sancağı, Zile kazası, Kıpti reaya defteri*”², “*Ankara Eyaleti’ne bağlı kazalarda oturan Rum, Katolik, Ermeni, Yahudi ve Kıpti taifelerinden alınan cizye-i şeriyenin miktarını gösterir defter*”³, “*Kurşunlu kazası köylerindeki re’âya ve Kıptilerin cizye defteri*”⁴, “*Adana livasında bulunan Kıptilerin cizyedarlığı hakkında emirname*”⁵ gibi örnekler detaylı bir incelemeye tabi tutulduğu ölçüde bu tartışma daha derinlikli bir biçimde yürütülebilmesi mümkün olabilecektir. Öte yandan arşivlerdeki “... *Kıbtî Tahtacı⁶ taifesinin İran tabiiyetinden olduklarını iddia ettikleri ve tahrir-i nüfus esnasında yazılmadıkları bölüm üzerine yapılan tahkikat*”⁷, “*İçel yörükleri ve Alaiye mukataasına merbut maktu ‘mirilerini ve sair resmlerini muntazaman veren Alaiye sancağına tabi Kise nahiyesinde sakin Yörük çingenelerinin Sipahi Ahmed tarafından tecavüze uğratılmamasının temini*”⁸, “*Kastamonu Sancağı’nda mütemekkin Ermenilerden Kıptiyan taifesine mensup üçyüz haneden oluşan ve yazları maişetlerini Devrakan yaylasında yaptıkları işlerle sağlayan grubun yaylaya gitmelerinin men edilmesi karşısında perişan oldukları hususu ile Ermeni Piskoposluğu’nun bunlara yaylaya gitme haklarının geri verilmesi isteği*”⁹, “*Bozok sancağının sorgun kazasına arab çengenesi makulesinden yedi-sekiz çingene familyasının gelerek ne şekilde mecidiye sahtekarlığı yaptıklarına ve tutulduklarına dair Ankara Meclisi’nin mazbatası*”¹⁰ gibi belgeler Roman olmayan peripatetik gruplar için “Kıpti” veya “Çingene” adlandırmalarının kullanılabilmesini ortaya koyan oldukça belirgin örnekler olarak tartışma konusu yapılmalıdır. Yine 1919 yılında Niğde Maarif Müdürü olan Besim Atalay’ın (Haykır, 2010: 15) daha ziyade Roman olmayan peripatetik

² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri. NFS.d. 2514.29.12.1954 (H).

³ BOA. ML.VRD.CMH.d. 11.1258 (H).

⁴ BOA. ML.VRD.CMH.d. 545.

⁵ BOA. İE.DH. 18.1732.1.11.1109 (H).

⁶ Tahtacılarla ilgili çalışmaların peripatetik konsepti çerçevesinde yürütülmemiş olması mevcut bilgi birikiminin ağırlıklı olarak ritüel ve inanç sistematiği çerçevesinde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hali hazırda mevcut bilgilerin sistematiği bir değerlendirmesi için bkz. Roux, 1987.

⁷ BOA. DH.MKT. 1222.1.27.Za.1325 (H).

⁸ BOA. C..ML.. 331.13593.3.1.1226 (H).

⁹ BOA. HR.SYS.2821.4.23.10.1851 (M).

¹⁰ BOA. MVL. 572.71.28.11.1274 (H).

kökenli topluluklar için kullanılan “Abdal” adlandırmasının muhatabı olan peripatetik grupların “hükümet kayıtlarında” “Kıpti” olarak yazıldıklarını ifade etmesi kelimenin bir jenerik terim olarak kullanıldığını pek az şüpheye yer bırakacak şekilde ortaya koymaktadır (Atalay, 1919: 2).

Günümüzde popüler kullanım itibarıyla “Çingene” ve “Kıpti” adlandırmaları peripatetik topluluklar için kullanılan jenerik terimler olma özelliklerini çok büyük ölçüde sürdürmektedir. “Çingene” adlandırması ancak çok özel durumlarda, bu alanda çalışan aktivistler ya da kanaat önderleri tarafından daha ziyade protest bir tonda öz etnik kategorizasyon olarak kullanıma sokulabilmektedir (Aksu, 2006). Diğer taraftan bölgesel düzeyde kullanılan başka jenerik terimler de vardır ve bu sözcükler zaman zaman “Çingene” / “Kıpti” adlandırmaları ile özdeş bir biçimde zaman zaman da daha nüanslı olarak günlük iletişimde kullanılabilmektedir.

3. “Abdal” Adlandırması ve Teber Etnik Kategorizasyonu

Bizans ve Osmanlı imparatorluklarında kullanılan “Çingene” ve “Kıpti” gibi jenerik sözcükler yüzlerce yıllık tarihi mirasın sonucunda Balkan, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında büyük bir yaygınlık kazanmış durumdadır. Söz konusu toprak parçalarında yaşayan farklı peripatetik toplulukların dışarıdan bakanlar tarafından bu jenerik sözcüklerle adlandırılmaları olağan bir durumdur. Diğer taraftan bölgesel düzeyde kullanılan “Poşa”, “Abdal”, “Mıtır” gibi jenerik sözcükler yer yer spesifik olarak etnik kategorilerle de çakışabilmektedir.

Özellikle Orta, Güney ve Doğu Anadolu’da belirgin bir nüfus görünürlüğüne sahip olan peripatetik gruplar için sıklıkla “Abdal” adlandırması kullanılmaktadır. Öte yandan bahis konusu gruplara mensup bireylerde kendilerini kökleşmiş “Çingene” imajından ve ona yüklenen önyargılardan ayırmak amacıyla en azından kamuoyunun bir bölümü için daha saygın çağrışımlar yaptıklarını düşündükleri Abdal adlandırmasını kullanmaya yönelmektedirler. Bu grupların kamusal alandaki temsilciliği misyonunu uzun yıllar sürdürmüş olan Neşet Ertaş'a göre “Çingeneler Türk halk müziği okumaz ki. Çingenelerin ayrı bir dünyası var. Onlara Roman denir... Çingene kelimesi bize göre değil. Çingene dedikleri Romanlardır ve Romanlar da incesazın pirlidirler. Onların çaldığı hava ayrıdır” (Akman, 2006: 153). Çingene adlandırması, kavramın popüler sunumunun

genellikle bu etnik küme üzerinden yapılmasıyla ilişkili olarak Romanlarla özdeşleştirilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak “Abdallık” Orta, Doğu ve Güney Anadolu’daki bazı peripatetik müzisyen topluluklarının kendilerini meşru bir biçimde ifade etmelerinin aracı haline gelecektir: “Çingener dediği ince sazıcıdır. Onlar Roman havaları, oyun havaları çalar, türkü üretmez. Türküyü üretenler bizleriz, bizim ismimizin geçmemesine rağmen, türküleri bizler üretiriz. Bize de Bektaşiler derler, Abdallar derler” (Akman, 2006: 172). Ozan “Çingene” nazaran daha saygın bulduğu “Abdal” adlandırmasını benimseme eğiliminde olsa da “Dertli Yoldaş” isimli türküsünde söz konusu sözcüğün peripatetik grupları adlandırmak için dışarıdan bakanlarca kullanılan jenerik bir terim oluşuna ilişkin farkındalığını açıkça yansıtır: “Zengin isen ya bey derler ya paşa, fakara isen ya Abdal derler ya Çingen haşa”.

“Abdal” adlandırılmasıyla ilişkilendirilen topluluklar sadece Anadolu coğrafyasında değil aynı zamanda Orta Asya’da da yaşamlarını sürdürmektedirler. Doğu Türkistan örneğinde “Abdal” adlandırması Uygurlar tarafından peripatetik kökenli Aynu halkı¹¹ için kullanılmaktadır. Geleneksel olarak bir “sünnetçiler kastı” olarak tanınan ama günümüzde daha farklı ekonomik etkinlikler içerisinde yer alan Ainular için Uygurlar tarafından kullanılan “Abdal” adlandırması aynı zamanda “dilenci” anlamına da gelmektedir (Minahan, 2014: 14-15).

Ali Rıza Yalman’ın Abdallarla ilgili notları bu noktada oldukça zihin açııcıdır. Yazar görüşme yaptığı “Topal Abdal” adlı kişinin kendisine “Abdal” “soylarını” açıkladığı ifade eder. Buna göre Abdallar, “kuyumculuk”, “üfürükçülük” ve “cambazlık” (at alım satımı) yapan Tencili Abdalları, bakır kap-kacak yaparak geçinen Kazancı Abdalları, avcılık yaparak geçinen Fakçılar, Türkmen boylarına çeşitli hizmetler sunan bağlı Beğdili Abdalları, sepet ve küfe yapan Gurbet veya Cesis Abdalları, müzisyenlik yapan Karaduman Abdalları şeklinde alt gruplara ayrılmaktadırlar. Kara Duman Abdallarının Mısır’dan İbrahim Paşa tarafından gönderilmiş bir müzisyen topluluğunun kalıntıları olduğu söylenmektedir (Yalman, 1977: 18). Abdallarla ilgili en önemli güncel çalışmalardan birinin yazarı olan Yıldırım, bu tasnife Abdal olarak adlandırılan ve Mısır’dan geldikleri söylenen Karaduman Abdalları ve Gurbetlerin Dom kökenli olabileceğini söyleyerek farklı bir açıdan yaklaşır (Yıldırım, 2011: 29). Yazarın bu tespiti

¹¹ Aynı adlandırma Japonya’nın en eski yerleşimcileri olan “Ainu” halkı tarafından da kullanılmaktadır (Siddle, 1997: 17). Yazın taramasında söz konusu adlandırma benzerliğinin kültürel bir ortaklığa işaret edip etmediğine ilişkin herhangi bir değinmeye rastlanılmamıştır.

özellikle Karaduman Abdalları için oldukça akla uygundur. Zira “Duman” sözcüğü Dom peripatetiklerinin adlandırmaları arasında yer almaktadır (Matras, 2006: 1). Sonuç itibarıyla Orta, Güney ve Doğu Anadolu özelinde tıpkı Doğu Türkistan’da olduğu gibi bu adlandırmanın jenerik bir terime dönüşerek peripatetik grupları tanımlamak için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu coğrafyanın dışında ise “Abdal” adlandırması sınırları oldukça belli spesifik bir anlam kazanmaya başlar. İstanbul Kuştepe’ye Adana, Konya, Kayseri, Niğde gibi şehirlerden gelip bölgedeki diğer peripatetik topluluklar ve peripatetik kökenli olmayan mahalle sakinleri tarafından “Kayserililer” olarak da adlandırılan nüfus kümesi için “Abdal” ve “Teber” kimliği temel ayırıcı özellikleridir. Bu kimlikle sadece peripatetik kökenli olmayan mahalle sakinlerinden değil bölgedeki diğer peripatetik kökenli topluluk olan Romanlardan da ayrılırlar (Yılgür, 2015: 34-35).

Kuştepe Mahallesi’nde “Kayserililer” olarak tanınan söz konusu topluluğun da bir kolunu teşkil ettiği Teberler günümüz Anadolu coğrafyasında ve bu coğrafya ile ilişkili bütün metropollerde yaşayan ve dışarıdan bakanlarca “Abdal” olarak adlandırılan grupların muhtemelen nüfusça en yoğun olanıdır. Teber adlandırması grubun öz adlandırması olmakla birlikte yukarıda görüldüğü üzere yer yer “Abdal” adlandırmasının da araçsallaştırıldığı ve benimsendiği görülmektedir (Yıldırım, 2011: 26). Yıldırım, Köprülü’nün daha önce yaptığı tespitine katılarak Teber adlandırmasının Arapça “Tabl” (davul) sözcüğünden türemiş olabileceğini vurgular (Yıldırım, 2011: 28). Kendilerini esas olarak Teber olarak adlandıran ve “Abdal” adlandırmasının asıl taşıyıcıları olan grupla ilgili Le Coq’un ulaştığı verileri aktaran Yıldırım söz konusu grubun 20. yüzyıl başlarında kendilerine “Davulcu” anlamında “Teberci” dediklerini buna karşılık Türkler tarafından “Abdal”, Kürtler tarafından “Gewende” olarak adlandırıldıklarını ifade eder (Yıldırım, 2011: 27). Bu aktarım en azından Le Coq’un çalışma yaptığı bölgede “Abdal” adlandırmasının yanı sıra “Gewendenin”¹² de kendilerine Teber / Teberci adını veren peripatetik grupların temel taşıyıcısı oldukları bir jenerik terim olduğunu göstermektedir.

Yakın zamanda yapılmış kimi dilbilimsel karşılaştırmalar Teber toplulukları ile Orta Asya’daki bir dizi peripatetik topluluk arasında tarihsel bir bağ, en azından etkileşim

¹² “Gewende” kavramı ile derinlikli bir analiz için daha fazla empirik malzemeye ulaşılmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

olabileceğini işaret etmektedir (Sarıkaya, 2009: 265)¹³. Dahası Doğu Türkistan’daki Ainuların geleneksel meslekleri sünnetçiliğin Anadolu’daki “Abdal” adlandırmasına muhatap olan peripatetik grupların geçim yolları arasında yer alması olası bir kültürel bağın mevcudiyeti yönünde önemli bir işarettir (Ülkütaşır, 1951: 45-47). “Abdal” adlandırmasının muhatabı peripatetik kökenli gruplarla ilgili önemli bir etnografik çalışmaya imza atan Erkan, sünnetçiliğin aynı zamanda Kazan Tatarları arasında ve Punjab’ın Batı’sında yer alan Pirhain ve Kangra’da “Abdal” olarak adlandırılan peripatetik toplulukların geleneksel meslekleri arasında da yer aldığı altını çizer (2008: 27). Türkiye’de “Abdal” / Teber topluluklarının kamusal alandaki en önemli temsilcisi sayılan Neşet Ertaş’ın anılarında sünnetçilikle ilgili çeşitli değinmelere rastlanılabilmektedir. Ertaş annesinin ölümünün ardından babasıyla birlikte Yozgat’ın Kırıksoku isimli bir “aşiret” köyüne gittiklerini anımsamaktadır. Babasının köyden bir kadınla evliliğinin ardından Yozgat, Kayseri, Niğde ve Nevşehir’in köylerinde sünnetçilik yapan gruplarla birlikte gezmişlerdir (Akman, 2016: 14).

“Abdal” olarak adlandırılan farklı coğrafyaların peripatetik grupları arasındaki kültürel bağa işaret eden bir diğer geleneksel meslek köçeklik olarak görülebilir. Neşet Ertaş babasıyla birlikte gezdiği köylerde köçeklik yaptığını anlatmaktadır (Akman, 2016: 15). Yalman Eloğlu’nun kuzeyinde karşılaştığı Komarlı aşireti arasında “yamak” olarak bulunan “Köçekli” isimli bir “Abdal kafilesinden” bahsetmektedir. Geleneksel meslekleri düğünlerde çalgı çalmak ve halkı eğlendirmek olan grubun erkekleri düğünlerde kadın kılığına girerek dans etmektedirler (Yalman, 409-410). Erkan Afganistan’ın Herat bölgesinde 18 köy yerleşiminde yaşayan “Garipzadeler” olarak adlandırılmış bir gruba ilgili bilgileri paylaşmaktadır. Söz konusu grup dansçılık, müzisyenlik ve sünnetçilik gibi faaliyetlerle geçimlerini sağlamak ve ayrıca yetişkinliğe ulaşmasından önce genç erkekler kadın kılığında dans etmektedirler (Erkan, 2011: 233). Ayrıca kırıkçılık, dişçilik, kan alma, demircilik ve marangozluk da geleneksel ekonomik faaliyetleri arasında yer almaktadır (Erkan, 2008: 29).

Erkan Afganistan’daki “Garipzade” adlandırması ile Anadolu’da “Abdal” olarak tanımlanan gruplardan bazıları arasında rastlanan “Garipler” adlandırması arasındaki ortak köke işaret eden potansiyel bir bağın var olabileceğine dikkat çeker (Erkan, 2008:

¹³ Öte yandan karşılaştırma konusu yapılan grup içi iletişimde kullanılan gizli kelime dağarcıkları oldukça az sayıda sözcükten oluşmaktadır ve her durumda genel bir tutarlılık göstermemektedirler.

30). “Garip” adlandırması Anadolu “Abdalları” arasında halen kullanılmaktadır: “(Neşet Ertaş) Biz bir kelimededen birbirimizi anlardık babamla. Sonunda ne diyeyim dedim. ‘Oğlum bize garipler derler’ dedi. Orada kaldı, bir kelime yetiyordu. Şimdi benim türkülerimin içinde; başında, ortasında, sonunda neresinde olursun olsun bir ‘garip’ kelimesi geçer” (Akman, 2006: 107). Yazarın söz konusu bağı kurarken ele aldığı argümanlar oldukça akla yatkın gözükmektedir. İran’dan Afganistan’a uzanan geniş bir coğrafyada ağırlıklı olarak davul-zurna çalarak müzisyenlik yapan ama sünnetçilik ve köçeklik gibi başka faaliyetlerde de ortaklaşan bu grupların bir dönem ortak bir “*gelenek çevresini*” paylaşmış peripatetik gruplar olabileceğini düşünmek mümkündür (Erkan, 2008, 33). Sonuç itibarıyla Anadolu coğrafyası ve bağlantılı metropollerde “Abdal” adlandırmasının esas taşıyıcısı olan Teberci (Davulcu) / Teber grubu yüzlerce yıllık bir kültürel ortaklaşmanın coğrafyamızdaki temsilcileri olarak değerlendirilebilir.

4. “Mıtrb” / “Poşa” – Lom / Dom

“Abdal” adlandırması ile ilgili kısmi çok anlamlılık hali bir ölçüde “Mıtrb”¹⁴ sözcüğü için de geçerlidir. Arapça çalgıcı anlamına gelen “Mutrib” sözcüğü “Mıtrb” şeklinde ses farklılaşmasına uğrayarak Kürt toplulukları arasında ağırlıklı olarak müzisyenlik yapan Dom peripatetikleri için kullanılmaya başlanmıştır (Parıltı, 2006: 134). Mezopotamya coğrafyasında son derece yaygın bir peripatetik topluluk olan Domlar, Teberlerin Abdal adlandırması için olduğu gibi “Mıtrb” adlandırmasının da temel taşıyıcılarıdır. Hancock’a göre dilbilimsel analizler Domların Romanlardan daha önce Hindistan’dan ayrılmış bir topluluk olduğunu ortaya koymaktadır (Hancock, 2006: 77). Matras Orta Doğu’da aynı zamanda Duman, Gurbet ve Karaçi adlarıyla da bilinen Domların kendilerine ait Domari olarak adlandırılan bir dile sahip olduklarını ifade eder (2006: 1). Öte yandan günümüzde Ortadoğu’nun farklı bölgelerinde karşılaşılabilen bu Hint kökenli peripatetik topluluk dışında “Mıtrb” olarak adlandırılan farklı gruplar da bulunmaktadır. Gökçen’in topraksız ve hayvan sürüleri olmayan Kürt aşiretlerinin ayakta kalabilmek için “mıtrblik” yaptıklarından söz ediyor oluşu, bu kavramın spesifik bir etnik grubun ötesinde zaman zaman içine girilip çıkılan bir sosyal ilişkiler örüntüsüne gönderme

¹⁴ Söz konusu sözcük Mıtrip ya da Mırtip gibi farklı şekillerde telaffuz edilmekte ve yazılabilmektedir. Metinde konu ile ilgili yakın dönemde oldukça detaylı bir çalışma yürüten ve yerel dillere hâkim olan Argun Çakır’ın kullanımı temel alınarak metinde ilgili ifade “Mıtrb” şeklinde kullanılmıştır (Karataş, 2014).

yaptığının altını çizmektedir (Yankın ve Kılıç, 2009). Yine bir gazete haberinde Ağrı’dan gelen, aslen Türkmen olduklarını ve kendilerine Heseni denildiğini söyleyen bir peripatetik grubun Van’da Mıtrip olarak adlandırıldıklarına ilişkin değinme sözcüğün kapsayıcılığının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Akkoş, 2010).

Aynı anda hem özel bir peripatetik topluluğa gönderme yapan hem de farklı peripatetik grupları kapsayacak şekilde kullanılabilen bir diğer sözcük olan “Poşa” adlandırmasının durumu oldukça tipik gözükmetedir. Orta ve Kuzey Anadolu’da kısmen tarihsel olarak Ermenilerle ilişkilendirilmiş peripatetik topluluklar için kısmen de “Çingene” sözcüğünün yerel karşılığı olarak kullanılan “Poşa” adlandırmasının söz konusu kullanım biçimini aslen Yozgatlı olup uzun yıllardır İstanbul’da yaşayan bir kaynak kişi son derece güçlü bir biçimde ifade etmektedir: *“Poşa. Poşa tabir edilen. Poşa Çingene demek. Aynı manaya gelir. Yozgat’ta vardır, Çorum’da vardır. Ve aynı esmer vatandaşlar gibi olurlar. Onlar Ermeni Poşasıdır. Yani nasıl burada Sulukule Romenleri. Aynı onlar da. Onlara Poşa derler. Anam da derdi. Bizim bir köy vardı. Poşalar vardı orada. Yozgat’ta. Her yerde var. Tokat’ın Poşası var. Sivas’ın var. Kayseri’nin var. Yozgat’ın var. ... Neyse orada anam derdi Poşa. Oradan bilirim. Ana derdim, Poşa ne demek? Olum Çingene derdi. Bunlar maşa yaparmış. Böyle sepet maşa. Böyle işlerle uğraşmışlar”¹⁵.*

“Poşa” adlandırmasının yaygın bir biçimde kullanıldığı bölgelerde önemli bir nüfus grubu oluşturan Lomlar grup içi özel iletişimde Ermenice başta olmak üzere Kafkas dilleri ve Hint-Aryan kökenli özel bir kelime dağarcığından yararlanmaktadırlar (Matras, 2006: 1). Söz konusu tarihsel coğrafyanın dışında “Poşa” adlandırması jenerik terim özelliğinden soyutlanarak ayırıcı bir biçimde Lomlara gönderme yapmaya başlamaktadır. Geleneksel meslekleri içerisinde elekçiliğin özel bir ağırlığa sahip olduğu Lomların İstanbul’da köklü bir tarihi bulunmaktadır. Bizans kaynaklarında “Gadzivelos” olarak anılan elekçi peripatetikler kolaylıkla Lomlarla ilişkilendirilebilir. Zira sonraki yüzyıllara ait muhtelif kaynaklarda Topkapı surları civarında yaşayan elekçi “Ermeni Poşalardan” bahsedilmektedir. 17. yüzyıl İstanbul tarihçisi Eremya Çelebi Kömürciyan Topkapı’nın iç ve dış taraflarında Ermeni “Poşaların” yaşadığını anlatmaktadır. Erkekleri elek yapan,

¹⁵ Kaynak Kişi: AS. 1935 Doğumlu. Yozgat Ermenisi. Emekli Servis şoförü. Kaynak kişi ile bir yerel tarih çalışması kapsamında tanışılıp kendisiyle görüşme yapılmıştır. Görüşme tarihi: 25.2.2017. Söz konusu araştırma İstanbul Kumkapı-Kadırga civarında yürütülmüştür. Peripatetik kökenli topluluklara da ev sahipliği yapan Kumkapı Teneke Mahallesi’nin kurucu nüfusuna ilişkin arşiv belgelerini destekleyici nitelikte sözlü tanıklıklara ulaşılmasını amaçlayan araştırmanın sonuçları kısa süre içerisinde yayınlanacaktır.

kadınları da bu elekleri satmak için şehri dolaşan “Poşalar” Kömürçiyân’a göre zaman içerisinde kısmen Müslüman olmuşlardır. Yazarın “Poşa” sözcüğünü kullanırken bahse konu topluluğu diğer peripatetik gruplarla kıyaslıyor oluşu sözcüğün jenerik terim olarak değil özel olarak İstanbullu Lomlar için kullanıldığını düşündürmektedir (1988, 21).

“Poşa” adlandırması, “Abdal” adlandırması gibi, daha köklü ve yaygın bir jenerik terim olarak “Çingene” sözcüğünün çağrıştırdığı klişeleri grup temsilinden yalıtmaya imkân verdiği ölçüde yer yer öz etnik kategorizasyon olarak kullanılabilir. Bu noktada genellikle Poşa kimliği, “Çingene” adlandırmasının gönderme yaptığı çağrışımlardan tamamen ayrı, muhtelif bir öz üzerinden kurulmuş bir etnik aidiyet olarak sunulmaktadır. Söz konusu yaklaşım özellikle “Poşa” adlandırmasına muhatap olan peripatetik kökenli Müslümanlar arasında yaygın olarak gözükmektedir. Bozkurt’a göre Çankırı Ali Bey Mahallesi’nde yaşayan ve kendilerini Poşa olarak tanımlayan mahalle sakinlerine göre Poşalar Orta Asya kökenli bir topluluktur. Ankara İsmet Paşa Mahallesi’nde yaşayanlar ise Poşa kimliğini kuran kökensel özü varsayımsal bir “Arabistanlılık” olarak ifade ederler (2006: 330-331). Diğer taraftan “Poşa” adlandırmasının bütünüyle benimsenmediği ve genel olarak jenerik terimlere gösterilen karşı çıkışın bu sözcük için de geçerli olduğunun altı çizilmelidir. Önal’ın Artvin’de karşılaştığı bir “Poşa”, söz konusu adlandırma ile olarak “*Poşa diye bir şey yoktur; biz Türklerin göçer koluyuz. Farklı yazarsanız sizi mahkemeye veririm*” ifadelerini kullanarak yadsıma eğiliminin genel kodlarını yansıtır (Önal, 2008: 46).

Peripatetik gruplar için kullanılan bölgesel jenerik terimler olan “Mıtır” ve “Poşa” sözcüklerinin yer yer özelleşmiş bir biçimde gönderme yaptığı Lomlar ve Domlar, dillerindeki çekirdek kelime dağarcığının işaret ettiği üzere Hint kökenli peripatetik gruplardır. Matras bu grupların Hindistan’daki Dom kastı ile ilişkili olarak ele alınması gerektiğini vurgular. Birden fazla farklı peripatetik etnik topluluğu bünyesinde barındıran Dom kastı, filolojik ve kültürel olarak homojen bir grup oluşturmaz ama sosyal bir bütünlük sergiler (Matras, 2011: 257). Yine Matras’a göre Dom, Lom ve son olarak Roman (Rom) gruplarının isimleri bu kast adlandırmasının içinde buldukları bölgelerdeki dillerin etkisiyle ses değişimine uğraması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durum, söz konusu grupların, peripatetik olmayanları adlandırmak için kullandıkları (Romanlar Gaco, Lomlar Kaça, Domlar Kazza) sözcüklerinin benzerliğinde kendisini açık bir biçimde ortaya koymaktadır (Matras, 2004: 15).

5. Küçük Gruplar

“Mıtrb”, “Poşa”, “Abdal” gibi bölgesel jenerik terimler tıpkı kökleşmiş “Çingene” ve “Kıpti” adlandırmaları gibi, zaman zaman temel taşıyıcıları olan Teber, Lom ve Dom gruplarının dışında kalan ya da bu ana kümelerle bağı erken dönemlerde kopmuş grupları tasnif etmek için de kullanılabilir. Bu bölümde ana grupların dışında kalan küçük peripatetik kümelerin öz adlandırmaları ve diğer gruplarla olan ilişkileri ele alınacak, eldeki sınırlı bilgiler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılmasına gayret gösterilecektir.

Geygel peripatetikleri Anadolu coğrafyasının farklı noktalarına yayılmış durumdadır. Caferoğlu Tokat’taki Geygellerin geleneksel mesleklerinin demircilik olduğunu ve köy köy dolaşarak ürettikleri malzemeyi sattıklarını anlatmaktadır (1994: XX). Aksüt bu durumun Geygellerin geneli için geçerli olduğunu ve farklı bölgelerde temas ettiği Geygel toplumu temsilcilerinin geleneksel mesleklerini demircilik olarak açıkladıklarını ifade eder (Aksüt, 2007: 26). Bu grubun gizli kelime dağarcığını inceleyen Caferoğlu Dinar (1943), Eskişehir (1950), Tokat (1994) bölgelerinden derlemeler yapar. Görüldüğü kadarıyla farklı bölgelerdeki Geygel gruplarının gizli kelime dağarcıkları belirgin bir biçimde birbirinden farklılaşmıştır. Dinar bölgesindeki Geygellerin kelime dağarcıkları büyük ölçüde Roman peripatetiklerinin dili olan Romanes sözcüklerin anlam kaymalarıyla kullanılmasını örneklemektedir. Bu noktadan hareketle Lewis Geygelleri Romanlarla bağlantılı bir topluluk olarak ele alma eğilimindedir (Lewis, 1955: 215). Buna karşılık Caferoğlu’nun Tokat Geygellerinden derlediği gizli kelime dağarcığı örnekleri Türkçe sözcüklerin anlam kaymasına uğratılması ile türetilmiş gibi görünmektedir (1994: XX-XXI). Diğer taraftan Eskişehir’de yaşayan Geygellerin gizli kelime dağarcığında yer alan pat (tüfenk) sözcüğü (Caferoğlu, 1950: 17) ile Tokat Geygellerinin kullandığı patlanguç (Caferoğlu, 1994: XXI) aynı türetme mantığının izlerini taşır. Eskişehir Geygellerinin gizli kelime dağarcığında yer alan cıvır (kız), yeken (para), guynu (fena), gerez (iyi) sözcükleri (Caferoğlu, 1950: 17), Teber topluluğunun gizli kelime dağarcığı ile ilişkilidir (Yıldırım, 2011: guynu-128, gerez-110, cıvır-64, yeken-227). Gizli kelime dağarcıklarında bu çeşitlenme Geygellere özgü değildir. Kendilerine ait bağımsız bir dile sahip olmayan ve özel iletişim için gizli kelime dağarcıkları kullanan peripatetik toplulukların dil yapılarında geniş ölçekli bir tutarlılığın ortaya çıkması nadir görülen bir durumdur. Matras Batı Avrupa’daki Yenisch

peripatetiklerinin gizli kelime dağarcıklarında da büyük ölçüde benzer bir çeşitlenmenin var olduğunu ortaya koymaktadır (Matras, 2004: 243).

Malatya'nın Darende ilçesinde yaşayan Gallangıçuşağı aşireti ile ilgili bilgiler onların büyük ölçüde peripatetik konsepti çerçevesinde ele alınabilecek bir topluluk olduğunu ima etmektedir (Yılığür, 2014). Ne var ki bu grupla ilgili veriler çeşitli kaynaklardaki değinmelerden ibarettir ve daha derinlikli araştırmalarla teyit edilmeleri gerekmektedir. Bu aşiretin Tohma havzasında yaşayan Çobanuşağı, Gurduşuşağı, Bayramuşuşağı gibi “aşiretlerden” farklı olarak kendilerine ait sabit bir yerleri bulunmamaktadır (Cengiz, 1987: 124). İlgili kaynaklarda grubun Balkanlar ve Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir göç güzergahına sahip olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır (Cengiz, 1987: 124). Geleneksel meslekleri çerçilik ve göz doktorluğudur (Baş ve Yaşar ve Akgündüz, 2002: 631). Kendilerine Hazeyn ya da Zengili adını veren bu grubun gizli dilleri Arapça başta olmak üzere çeşitli dil ve gizli kelime dağarcıklarından derlenmiştir (Gülseren, 2001). Gizli kelime dağarcığında yer alan sözcükler etimolojik açıdan incelendiğinde kaynağın büyük ölçüde yerel diller ve etkileşim coğrafyası içerisindeki diğer peripatetik grupların dilleri ya da gizli kelime dağarcıkları olduğu anlaşılmaktadır (Yılığür, 2014: 94). Gallangıçuşuşağı aşireti ile ilgili yapılacak çalışmaların hem bu topluluğun diğer peripatetik gruplarla ilişkilerine hem de çoğunluk nüfus tarafından hangi jenerik terimler kullanılarak tasnif edildiğine odaklanması meselenin daha sistematik bir biçimde tartışılmasına imkân verecektir.

Belirgin bir öz adlandırma gibi grup kimliğinin temel öğelerinden yoksun olan veya söz konusu öğeleri komşu toplulukların algı dünyasına yerleştirmeyi başaramamış peripatetik gruplarla ilgili etnografik ve tarihsel bilgiler yukarıdaki örneklere kıyaslandığında çok daha sınırlı durumdadır. Çeşitli kaynaklardaki değinmeler ve bir dizi etnografik çalışmada bu gruplarla ilgili verilen bilgiler onların peripatetik konsepti çerçevesinde değerlendirilmesinin makul olacağını göstermektedir. Yine de burada sadece iki örneğine yer verilecek olan söz konusu topluluklarla ilgili nihai bir değerlendirme her halükârda ileri çalışmaların konusudur.

Konya Larende'de yaşayan ve hakkında çok az bilgi bulunan bir grup ilçe sakinlerinin Şivlilik adetinin uygulanmasında son derece önemli bir role sahiptir. 1970'lere kadar orijinal biçimini koruyan bu gelenek kapsamında çocuklar Regaip Kandili'nden birkaç gün önce çocuklar trampet ve kaval çalarak oyunlar oynarlar (Işık, 2011: 306).

Şenliklerde kullanılan trampet Konya dış surunun Larende Kapısı'nın az güneyindeki Uluğ Bey Mahallesi'nde yaşayan mahalle sakinleri tarafından yapılmaktadır. Aynı zamanda davul da imal eden bu kişiler Ramazan gecelerinde davul çalmaktadır (Işık, 2013: 154). Söz konusu mahalle sakinlerinin beyaz tenli, çilli ve kızıl saçlı oldukları, kendilerine ait bir jargonları olduğu ifade edilmektedir. Elekçilik, kalburculuk, demircilik yapmaktadırlar. Ayrıca Selçuklu döneminde para karşılığı ölü ağlayıcılığı (sığıtçılık-sığıtçılık) yaptıkları söylenmektedir (Işık, 2013: 25). Yazılı kaynaklardaki değinmelerden elde edilen bu bilgilerin gözden geçirilmesi ve sahada yürütülebilecek etnografik çalışmalar söz konusu grubun farklı peripatetik gruplarla ilişkilerini ya da özgün grup kimliğini ortaya koyabilecektir.

Öz etnik kategorizasyon ve dışarıdan adlandırma biçiminin belirsiz olduğu bir diğer muhtemel peripatetik kökenli topluluk Kayseri Develi'deki Sindelhöyük sepetçileridir. Yerleşim çeşitli bitkilerle birlikte kamış yetişen Sultansazlığı'nın yakınlarında kurulmuştur (Sevgili, 2016: 6). Günümüzde bölge sakinleri ağırlıklı olarak kamış işçiliği yapsalar da geleneksel meslekleri kındıra bitkisinden imal ettikleri sepet ve evlerde halıların altına serilmek amacıyla kullanılan hasırlardır (Sevgili, 2016: 52). Geleneksel olarak bölge sakinleri arasında sepetçilik en yaygın ekonomik faaliyettir. Üretilen sepetler eşeklere yüklenmekte ve köylerde sepetler genellikle gıda maddeleri karşılığında satılmaktadır (Sevgili, 2016: 53). Peripatetik toplumsal organizasyon ve mekânsal hareketlilik formlarına oldukça uygun düşen bu çalışma ilişkisi yerini zamanla bölgede üretilen sepetlerin tüketiciye tüccarlar üzerinden taşınmasına bırakacaktır (Sevgili, 2016: 54). Mevcut kaynaklardan hareketle grubun öz etnik kategorizasyonu ve komşu topluluklar tarafından nasıl adlandırıldığı hakkında net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Sindelhöyük sepetçileri ile ilgili olarak gelecekte yürütülecek yeni çalışmalar meselenin söz konusu boyutlarının daha derinlikli bir şekilde anlaşılmasına katkı sunabilir.

Sonuç

Peripatetik topluluklar geçimlerini temel olarak çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumu üzerinden karşılarlar. Zira toprak ya da büyük hayvan sürüleri gibi prekapitalist üretim araçlarından büyük ölçüde yoksundurlar. Peripatetik topluluklar komşu topluluklara göre daha yüksek bir mekânsal hareketlilik seviyesine sahiptirler. Zira zanaat ürünü ve

hizmetlerin sunumu için müşteri topluluklarının yaşadığı yerleşim birimleri arasında mevsimlik göçler gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Her mevsimlik göç, peripatetik topluluklarla peripatetik olmayanlar arasında karşılaşmalar anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın öncelikli konusu olan dışarıdan bakanların peripatetik toplulukları adlandırmakta kullandıkları jenerik terimler söz konusu karşılaşma süreçlerinin bakiyesidir.

Peripatetik toplulukları adlandırmakta kullanılan jenerik terimler öncelikle küçük yerelliklerde üretilip zamanla geniş coğrafyalara yayılabilmektedir. Kimi durumlarda herhangi bir peripatetik topluluğun öz adlandırması anlam genişlemesine uğrayarak jenerik terim haline gelebilmekte, kimi durumlarda ise jenerik terimler spesifik olarak herhangi bir peripatetik grupla özdeşleşebilmektedir. Diğer taraftan peripatetik toplulukları adlandırmak için dışarıdan bakanlar tarafından kullanılan jenerik terimler genellikle önyargılarla yüklenmiş ve yer yer hakaret anlamı taşıyan sözcüklerdir. Özel şartlara bağlı olarak bir jenerik terimin yerine diğerinin tercihi söz konusu olsa da peripatetik topluluklara mensup bireylerin doğal eğilimi söz konusu jenerik terimlerle adlandırılmayı reddetme yönünde olmaktadır.

Balkan, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında peripatetik grupları adlandırmak için kullanılan terimler oldukça köklü bir maziye sahiptirler. Bizans İmparatorluğu döneminde belirgin bir yaygınlığa sahip olan “Atsingani” ve özellikle de “Egipti” sözcükleri tereddüde pek az yer verecek şekilde jenerik terimleri örnekler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve günümüzde peripatetik grupları adlandırmak için kullanılan “Kıpti” sözcüğünün Bizans-Osmanlı devamlılığını yansıttığını söylemek mümkündür. Her ne kadar peripatetik grupları adlandırmak için kullanılan diğer jenerik sözcük olan “Çingenenin” de “Atsinganiden” türediği yakın zamanlara kadar kabul gören bir düşünce olsa da kelimenin “yoksul” anlamına gelen Turani “çığan” kelimesinden türediği yönündeki alternatif teoriler de güç kazanma eğilimindedirler.

“Abdal”, “Poşa” ve “Mıtrb” sözcükleri Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasının muhtelif noktalarında kullanılmakta olan yerel jenerik sözcüklerdir. Bu ifadelerin her biri yaygın oldukları coğrafyalarda öncelikli olarak bölgenin en kalabalık peripatetik topluluğuna dönük olarak kullanılmaktaysa da bölgede yaşayan tüm diğer peripatetik kümeler de adlandırmanın konusu olurlar. Orta ve Doğu Anadolu’da “Abdal” adlandırmasının temel taşıyıcıları Teberler, Kuzey Anadolu’da Poşa adlandırmasının

temel taşıyıcıları Lomlardır. “Mıtrb” sözcüğü Mezopotamya’da öncelikli olarak Domların tasnifinde kullanılmaktadır. Bahis konusu bölgelerin dışındaysa yerel jenerik terimler büyük ölçüde temel taşıyıcıları olan peripatetik gruplarla özdeşleşmektedir. Örnekleme gerekirse İstanbul’un en kalabalık geç-peripatetik yerleşimlerinden olan Kuştepe’de “Abdal” adlandırması Teberlerin Roman peripatetiklerinden farklılığını işaret etmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan yerel jenerik adlandırmalar, peripatetik gruplara mensup bireylerce köklü “Çingene” adlandırmasına yüklenmiş önyargıların hışmına uğramaktan kurtulmanın bir aracı olarak görüldüğü ölçüde öz etnik kategorizasyonlar olarak benimsenebilmektedir.

Gallangıçuşağı, Larendeli trampetçiler, Sindelhöyük sepetçileri ve Geygeller gibi görelî küçük peripatetik topluluklar hakkında eldeki tarihsel ve etnografik bilgiler büyük ölçüde sınırlı olduğundan söz konusu grupların gerek öz etnik kategorizasyonları gerekse de muhatabı buldukları yerel jenerik terimler hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün olamamaktadır. Gelecekte yeni çalışmalar yapıldıkça bu eksiklik giderilebilecektir. Diğer taraftan peripatetik gruplara odaklanmış etnografik ve tarihsel çalışmaların sayısı arttıkça Balkan, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında yaşamakta olan yeni peripatetik grupların varlığından haberdar olunması da olasılık dahilindedir.

Peripatetik grupların adlandırılma meselesi sadece etimolojik ya da etnografik bir durum olmanın ötesinde doğrudan doğruya söz konusu grupların toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumları ile bağlantılıdır. Jenerik terimlere yüklenen önyargı ve klişeler peripatetik grupların toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumlarının çapraşık bir şekilde kolektif algılar dünyasına yansımaları olarak görülebilir. Peripatetik gruplar ve bu gruplara mensup bireyler jenerik terimleri yadsıma ya da manipüle ederek benimseme stratejileriyle toplumsal tabakalaşma içerisindeki verili konumlarını zorlamakta, maddi gerçekliğin yansımaları ama aynı zamanda yeniden üreticisi olan algılama ve adlandırma biçimleriyle oynayarak maddi gerçekliği dönüştürmeye gayret göstermektedirler. Bu çalışmada söz konusu etkileşimsel sürecin nesnelere olan peripatetik gruplar için kullanılan jenerik terimler ve bu grupların geliştirdiği öz etnik kategorilerin Türkiye coğrafyasındaki somut görünümünün ortaya konulmasına gayret gösterilmiştir.

Kaynakça

Agacanov, S. G., (2010). *Oğuzlar*, İstanbul: Selenge.

Akkoş, M., (2010). “Biz Kökleri Ağrıdan Gelen Heseni Aşiretine Mensubuz”, *Yüksekova Haber*, 11 Ağustos.

Akman, H., (2006). *Gönül Dağında Bir Garip: Neşet Ertaş Kitabı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Aksu, Mu., (2006). *Türkiye 'de Çingene Olmak*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Aksüt, A., (2007). “Kısaca Geygeller ve Yaşayan İki Ozan”, *Serçeşme*, 26, 26-28.

Atalay, B., (1919) “Abdallar ve Tahtacılar”, *Zaman*, 239, 2.

Baş, Y., Öztürk, S., Akgündüz, A., (2002). *Darende Tarihi*, İstanbul: Es-seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı.

Berland, J. C., (1983). “Peripatetic Strategies in South Asia: Skills as a Capital among Nomadic Artisans and Entertainers”, *Nomadic Peoples*, 13, 17-34.

Berland, J. C., (1986). “Peripatetic Communities: An Introduction”, *Nomadic Peoples*, 21-22, 1-6.

Berland, J. C., (1987). “Kanjar Social Organization”, Rao, A., (der.) *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross Cultural Perspective* içinde, Köln: Böhlau.

Bozkurt, T., (2006). “Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi”, *Anadolu 'dan Etnik Manzaralar Artakalanlar*, İstanbul: E Yayınları, 283-350.

Caferoğlu, A., (1943) *Anadolu Ağzlarından Toplamalar*, Ankara: Burhaneddin Yayınevi.

Caferoğlu, A., (1946). “Kırşehir Vilayetinin Bugünkü Etnik Teşekkülüne Dair Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2(1-2), 79-96.

Caferoğlu, A., (1950). “Eskişehir Ağzı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4(1-2).

- Caferoğlu, A., (1994). *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cengiz, M. A., (1987). *Tarihi-Kültürü ve Sosyal Hayatı ile Tohma Havzası*, Malatya: Cengiz Kitabevi.
- Erkan, S., (2008). “Kırşehir Yöresi Halk Müzik Geleneğinde Abdallar”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erkan, S., (2011). “Köçek Tipinin Uluslararası Kökeni Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18(1), 223-240.
- Groome, F. H., (1899). *Gypsy Folk-Tales*, London: Hurst and Blackett, Limited.
- Gülseren, C., (2001). Darende'nin Gizli Dili: Hazeynce, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 159-164.
- Hancock, I., (2006). “On Romani Origins and Identity-Questions for Discussion”, Marsh, A., Strand, E., (der.) *Gypsies and the Problem of Identities Contextual, Constructed and Contested* içinde, İstanbul: Swedish Research Institute.
- Haykır, T., (2010). “Besim Atalay’ın Niğde Maarif Müdürüyken Kaleme Aldığı Bir Yazı Dizisi”, *Akpınar*, 25, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/tayfun_haykir_besim_atalay.pdf, 14.4.2017.
- Işık, A., (2011). “Konya’da Namaz ve Şivlilik”, *Akademik Sayfalar*, 11(20), 305-312.
- Işık, A., (2013). “Şivlilik Adı ve Kökeni Üzerine”, *Akademik Sayfalar*, 13(16), 254-256.
- Karataş, “Domlar...”, *Tiroj*, 7, 68-70.
- Kasaba, R., (2012). *Bir Konar Göçer İmparatorluk*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kömürciyan, E. Ç. (1988). *XVII. Asırda İstanbul Tarihi*. İstanbul: Eren.
- Lewis, G., (1955). “The Secret Language of the Geygelli Yürüks”, *Zeki Velidi Togan’a Armağan içinde*, İstanbul: Maarif, 214-226.
- Mahr, A. C., (1943). “The Gipsy at the Crucifixion of Christ”, *The Ohio Journal of Science*, 43(1), 17-21.

Marushiakova, E., Popov, V., (2001). *Gypsies in the Ottoman Empire*, Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.

Matras, Y., (2004). *Romani: A Linguistic Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

Matras, Y., (2006). “Gypsy Arabic”, *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistic*, 2, 216-222 (1-13), http://romani.humanities.manchester.ac.uk/downloads/2/Matras_Gypsy_Arabic.pdf, Erişim Tarihi: 13.4.2017.

Matras, Y., (2011). “Romani”, Kortmann, B., Auwera, J., (der.) *The Languages and Linguistics of Europe* içinde, Berlin: De Gruyter Mouton, 257-268.

Meyer, F., (2004). “Biography and Identity in Damascus: A Syrian Nawar Chief”, Berland, J. C., Rao, A., (der.) *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa and Asia* içinde, Westport: Praeger, 71-92.

Minahan, J., (2014). *Ethnic Groups of North, East, and Central Asia*, California: ABC-Clio.

Oikonomides, N., (2002). “The Role of the Byzantine State in the Economy”, Laiou, Angeliki E., (der.) *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century*, Washington: Dumbarton OAKS.

Önal, Ü., (2008). “Ardanuç Poşaları”, *Bizim Ahıska*, 4(10), 46-47.

Parıltı, A., (2006). *Dengbejler Sözüün Yazgısı*, İstanbul: İthaki.

Rao, A., (1986). “Roles, Status and Niches: A Comparison of Peripatetic and Pastoral Woman in Afghanistan”, *Nomadic Peoples*, 21/22, 153-177.

Rao, A., (1987). “The Concept of Peripatetics: An Introduction”, Rao, A., (der.) *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross Cultural Perspective* içinde, Köln: Böhlau, 1-34.

Rao, A., (1995). “Marginality and Language Use: The Example of Peripatetics in Afghanistan”, *Journal of Gypsy Lore Society* 5, 5(2), 69-96.

Rao, A., (2004). “Strangers and Liminal Beings: Some Thoughts on Peripatetics, Insiders,

and Outsiders in Southwest Asia”, Berland, J. C., Rao, A., (der.) *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa and Asia* içinde, Westport: Praeger, 269-298.

Roux, J. P. (1987). “The Tahtacı of Anatolia”, Rao, A., (der.) *The Other Nomads Peripatetic Minorities in Cross Cultural Perspective* içinde, Köln: Böhlau, 229-246.

Sarıkaya, M., (2009). Gizli Dil, Abdal / Teber / Geygelli Kimliği, Pultar, G., (der.) *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili* içinde, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 255-272.

Sevgili, S., (2016). “Bir Sosyolojik Etnografya Araştırması: Sindelhöyük Kasabasında Kamış Üretimi Odağında Etkileşim Örüntüsü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Siddle, R., (1997). “Ainu: Japan’s Indigeneous People”, Weiner M., (der.) *Japan’s Minorities The Illusion of Homogeneity* içinde, London-Newyork: Routledge.

Soulis, G. C., (1961). “The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages”, *Dumbarton Oaks Papers*, 15, 141-165.

Ülkütaşır, Ş. M., (1951). “Abdallar”, *Etnoğrafya Folklor Sözlük Taslağı, Halk Bilgisi Haberleri*, 5, 45-47.

Yalman, A. R., (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yalman, A. R., (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yankın, B., Kılıç, M. F., (2009). “Ezidiler... Amed Gökçen’le Söyleşi”, *Kültürel Çoğulcu Gündem*, <http://www.dapplatform.com/news.php?nid=9295&PHPSESSID=6c23c158b366...>; Erişim Tarihi: 04.11.2013.

Yıldırım, F., (2011). *Abdal Gizli Dili*, Adana: Karahan Kitabevi.

Yıldız, H., (2007). “Türkçe’de Çingenerler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 61-82.

Yılıgür, E., (2014). “Peripatetik Konsepti Çerçevesinde Gallangıç Uşığı Aşireti”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 91-95.

Yılıgür, E., (2015). “Kuştepe Mahallesi’nde Geç-Peripatetik Gruplar: Katmanlar, Etkileşim ve Bütünleşme”, *SAV-Katkı*, 1(1), 25-44.

Yılıgür, E., (2016). *Roman Tütün İşçileri*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.